

BESZÁMOLÓ HEVESI KRISZTINA P. STRAS.
*K 553 AND 554: AN UNPUBLISHED COPTIC
MAGICAL TEXT FOR AGGRESSIVE PURPOSES*
CÍMŰ ELŐADÁSÁRÓL

Budapest, 2020. július 9.

SZŰCS BERNADETT

Hevesi Krisztina, az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kara Egyiptológiai Tanszékének volt hallgatója és 2019 óta a berlini Freie Universität doktorandája 2020. július 9-én *P. Stras. K 553 and 554: An Unpublished Coptic Magical Text for Aggressive Purposes* címmel tartotta meg prezentációját a Berliner Papyrologisches Kolloquium (Berlini Papirologiai Kollokvium) előadássorozat keretében. Az előadásra a virtuális térben került sor.

A fiatal kutató doktori disszertációjában főként az óegyiptomi mágikus hagyományok – formulák, kifejezések, szavak (*voces magicae*), varázsszövegekbe épített rövid mitikus történetek (*historiolae*), gyakorlatok stb. – kontinuitásának kérdését kutatja a fennmaradt kopt nyelvű papiruszok tanulmányozásának segítségével. Emellett azoknak a mágikus tradícióknak az elemzésével is foglalkozik, amelyek átalakulva kerültek át vagy asszimilálódtak a keresztény vallásba. Ami a kutatás alapját képező korpuszt illeti, Hevesi Krisztina a berlini ägyptisches Museum und Papyrussammlung kopt nyelvű szöveggyűjteményének forrásszövegeivel, valamint a strasbourgi Bibliothèque Nationale et Universitaire papiruszgyűjteményének publikálatlan kézírataival foglalkozik. Jelen cikkben bemutatott előadásában is a strasbourgi gyűjtemény két kiadatlan, a P. Stras. K 553 és 554-es jelzetű papiruszaival kapcsolatos eredményeit ismertette.

A prezentáció főként a kézirat filológiai elemzésére és az ebből levont következtetések bemutatására fókuszált. A fiatal kutató előadásában vizsgált két kézirat kurzív kopt írással készült, és az i. sz. VII–VIII. századra datálható, ami tükrözi, hogy ezek a mágikus hagyományok milyen sokáig – sőt, még ennél is tovább – képezték részét a korabeli emberek életének. Hevesi egyik legfontosabb eredménye, hogy e két, korábban külön kezelt papirusz fragmentumairól a digitális technika és a filológiai vizsgálat segítségével bebizonyította, hogy összetartozó egységekről van szó.

Ami a szöveg tartalmát illeti, a kutató kimutatta, hogy a kézirat hordozza azokat a stabilan előforduló elemeket, amelyek megléte alapján bizonyítható, hogy mágikus szövegről van szó. Ilyen elemek a mágikus szavak (pl. „*Trix Trax Abtemour*”) az invokációk (pl. „*Ēn hívtam őket erre*”), fenyegetések (pl. „*Torlaszolják el*

az eget”), bibliai utalások (pl. 3Móz 26, 18–20), kérő formulák (pl. „Jöjj el hozzám arról a helyről, ahol te vagy”), rituális előírások (pl. „Vidd el az ajtóhoz este”), illetve a mágikus tevékenység céljának ismertetése (pl. „Egy ház, amin uralkodni akarsz, egy hatalom, amit meg akarsz dönteni”). Ahogyan arra néhány szemléletes példán keresztül Hevesi is felhívta a figyelmet, bár a két strasbourgi kézirat meglehetősen töredékes – amely például a szöveg egy-egy hiányos formuláján is tetten érhető –, a többi mágikus kézirat szövegével történő összevetés segítségével e hiányzó részek rekonstruálhatók.¹

A kopt (és az óegyiptomi) mágiára nem tekinthetünk a vallás antagonisztikus ellentétéként, tehát nem olyan gyakorlatról, hagyományról van szó, amelyet szükséges elkülönítenünk a vallástól, hanem épp ellenkezőleg: a korabeli emberek felfogása szerint a mágia éppúgy telített volt vallással, mint a vallás mágiával, amelyek együttese az élet minden szegmensét áthatotta. A kopt mágikus szövegek is ezt a szemléletet tükrözik.

E szövegek jelentős része az ún. *medico-mágikus* szövegtípushoz sorolandó, amelyek a mágia gyógyításban betöltött nélkülözhetetlen szerepét tükrözik. Egyöntetűen jellemző rájuk, hogy valamilyen személyes indíttatásból próbálnak befolyásolni, legyen szó akár egy betegség, akár egy pszichológiai probléma leküzdéséről, karrierbeli segítségkérésről stb. Nagy számban kerültek elő azonban olyan kéziratok is, amelyek valamilyen negatív cél elérésére készültek: ide sorolhatók a szerelmi, erotikus és átokszövegek, amelyek minden esetben egy másik ember vagy akár állat valamire történő kényszerítését vagy egyenesen tönkretételét fogalmazták meg. Érdekesség, hogy a készíttetőik nem minden esetben tüntették fel, hogy mi célból hozták létre az adott szöveget. Ez a későbbi kutatások során azért jelentett problémát, mert ezek a sokszor erősen töredékes, érthetetlennek tűnő szövegek Európa különböző gyűjteményeibe mindennemű információ nélkül kerültek be. Ebből kifolyólag az eredetileg összetartozó fragmentumok többnyire jelöletlenül kötöttek ki különböző múzeumok raktáraiban, amely a digitalizációs projektek megjelenése előtt lehetetlenné tette az összetartozó töredékek azonosítását.

Ami a kopt mágikus szövegek felépítését illeti, ezek meglehetősen heterogének, ugyanakkor vannak olyan elemek, amelyek stabilan előfordulnak bennük: ilyenek az invocációk, a mágikus kényszerítések,² a bibliai vagy egyes mitikus történetekre tett utalások, illetve a különböző célokat megfogalmazó formulák. Számos

¹ Az előadást követő privát diszkusszió keretében megkértem a kutatót, hogy ismertesse a kopt mágikus szövegek általános jellemzőit is, annak érdekében, hogy jelen cikkben megfelelő kontextusba helyezhessük érdekfeszítő prezentációját.

² Ilyen az, amikor az adott szöveg különböző nevű angyalokat vagy hatalmakat szólít fel arra, hogy ne részesítsék tovább védelemben az adott illetőt, és fordítsák erejüket a kiszemelt áldozat ellen. „Én felszólítalak titeket, ti erős angyalok [...], hogy vonjátok meg kegyeteket tőle és változtassátok meg az ő lakhelyének kegyét pusztításra, utálatra [...]” (Részlet a P. Heid. Inv. Kopt

alkalommal találkozhatunk rajtuk továbbá különféle ábrázolásokkal is, amelyek mind felerősítik az adott szöveg mágikus erejét: ilyenek például az emberek, állatok, angyalok és démonok stilizált alakjai. Egy szintén jellemző vonása e típusnak az ún. *charaktér* szerepeltetése, amely rejtélyes és misztikus szimbólum, és mindig valamilyen magasfokú szentséggel rendelkező isteni nyelvet hivatott megjeleníteni. Szintén előfordulhatott rajta egy technikai útmutató, amely a mágikus rituálét elvégző személyt segítette abban, hogy pontosan mit és hogyan kell csinálnia.

A mágikus szövegek lehettek teljesen egyediek, ugyanakkor léteztek mintaszövegek is, sőt a kettő közötti átmenet is megfigyelhető: vannak, amelyek személyre szabottak, mégis egyfajta mintát követnek (például azonos formulákat használnak), akkor is, ha az adott szöveg felhasználásának célja eltérést mutat. Ezen a ponton fontos kiemelni egy további jellemzőt, mégpedig azt, hogy a mágikus oktatásnak nem volt része a kézírás tanítása, ezért a szövegek sokszor nehezen olvashatók, és helyesírási hibákat is tartalmaznak.

Egy következő izgalmas kérdés, amelyet érdemes tisztázni a kopt mágikus szövegekkel kapcsolatban, a tárolásukra, elhelyezésükre vonatkozik, mivel ez a különböző szövegtípusok esetében eltérést mutathat, noha a koncepció hasonló. A bajelhárító és gyógyító szövegeket vagy ékszerként viselték az ún. amulett-tartó kapszulákban, vagy a zsebükben, összehajtva tárolták annak érdekében, hogy állandó érintkezésben legyenek a szöveggel, amely a testtel történő kontaktusba kerülés révén fejtette ki hatását. Az átokszövegeket is a kiszemelt áldozatnál rejtették el, ugyanakkor jellemző volt az is, hogy elásták házában közvetlen környezetében, például a bejáratnál, amiről a tulajdonosnak természetesen nem volt tudomása.

Az előadás másik érdekfeszítő pontját a szöveg azon egysége képezte, ahol a mumifikációs eljárás során alkalmazott „balzsamozási sóra” történet utalás: a szövegben a kényszerítés elősegítésének céljából alkalmazták. Erre az előadó azért hívta fel a figyelmet, mert az óegyiptomi kultúrában a mumifikálással és a múmiákkal kapcsolatba hozható dolgok mind a pozitív célzatú mágikus tevékenységhez kötődtek: az egyének sok esetben tőlük is reméltek segítséget egyes kívánságaik teljesítéséhez. Ezzel szemben a bemutatott szövegből az a tény rajzolódik ki, hogy a múmiákhoz kötődő dolgok ebben az időszakban már negatív konnotációval rendelkeztek. Az előadásból végezetül arra is fény derült, hogy a vizsgált mágikus kéziratok az egyedi és a mintaszövegek sajátosságait egyaránt magukon hordozzák.